

BİR DİLCİNİN PENCERESİNDEN AMERİKA İZLENİMLERİ

(4 Temmuz-20 Ağustos 2008-New York-New Jersey-Boston-Kalamazoo, Michigan)

Bu yaz yaklaşık iki aylık bir süre için Amerika Birleşik Devletleri'nde akademik ve kültürel bir gezi gerçekleştirdim. Bu geziden dile, dil bilime dair bazı gözlem ve deneyimlerimi sizlerle paylaşmak isterim. Gezi boyunca New York'ta Columbia ve New York Üniversitelerini, New Jersey'de Princeton Üniversitesi'ni, Boston'da MIT ve az da olsa Harvard ve Boston Üniversitesi'ni , Michigan'da Western Michigan Üniversitesi'ni görme fırsatı buldum. Yaz dönem olması dolayısıyla az sayıda akademisyenle görüşme imkânım oldu. Üniversite kampus alanlarına, kütüphane ve dersliklerine, sosyal ve kültürel imkanlarına, çalışma sistemlerine dair gözlemlerim oldu. Şehir ve üniversite etkileşimi açısından da gözlemler edindim. Zihnimizde tasavvur ettiğimiz şeylerin cismanileşmesi, farklı bir deneyim elbette. İlk başta yaşanan bir şokun ardından, hızlı bir uyum süreciyle olaylara, mekânlara ve insanlara daha normal tepkiler vermeye başlıyorsunuz.

Gezinin ilk durağı New York şehriydi. Columbia ve New York Üniversite kampuslarını gezme fırsatı buldum. Columbia Üniversitesi'nde Türkiye Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi dersleri verildiğini İnternet'ten öğrendiğimde bu kursları yürüten Etem Erol Hocayla görüşmeye gittim. Ancak yaz döneminde onun tatilde olması dolayısıyla İttihad ve Terakki dönemi Osmanlı tarihçisi Nader Suhrabi Hocayla görüşme imkânı buldum. Kendisinden çok yakın bir ilgi gördüm, çalışmalarından örnekler gösterdi.

New York Üniversitesi'nin kampus alanını dolaşmakla yetindim. Burada kitap satış mağazasının, sonradan gezi programımda yer alan diğer üniversitelerde olduğu gibi, dikkat çeken özelliği her türlü ders notu, ders kitabı vb. ders materyalinin bu mağazada satılıyor olmasıydı. Her bölüm için kod verilmiş, rafları bu kodlara göre dolaşıyorsunuz. Bu rafları dolaşmaktan maksadım, buradaki akademisyenlerin genelde bilime, özelde dile nasıl baktıklarını, öğrencilerine hangi kitapları kaynak olarak önerdiklerini anlamaktı. Dil bilimi alanıyla ilgili raflarda içinde Cd bulunan bir ses bilgisi kitabı, Harvard Üniversitesi

psikoloji profesörü Steven Pinker'in Dil İçgüdü (The Language Instinct) kitabı ilgimi çekti. Steven Pinker'i sonradan Boston'da MIT yayınevinde, New York'ta, New Jersey'deki değişik kitapevlerinin dil bilimi raflarında da gördüm. Biz Noam Chomsky'yi anlamaya çalışırken, Steven Pinker onun tahtını sallamasa da farklı bir görüşle ortaya çıkmış, Amerika'da nam salmış. Ancak MIT satış mağazası ve yayınevinde Noam Chomsky açık farkla önde görünüyor. MIT bünyesinde bir idole dönüşmüş olduğu bu manzaradan açıkça anlaşılıyor. Üniversite satış mağazalarının bir başka özelliği üstünde üniversite logosu bulunan her türlü ürünün burada satışa sunuluyor olması. Aklımıza gelebilecek her şeye logo basılıyor.

Dünyanın dört tarafından buraya gelmiş insanlar, beraberlerinde dillerini, o dillerin ses özelliklerini de taşımışlardı. Kendi dillerinin sesleriyle İngilizcenin sesleri arasında bocalıyordu çoğu. Buna ben de dahildim. (Bu arada ÜDS gibi bir sınavdan zorlukla da olsa, doçentlik barajını aşmama rağmen, Amerika'da İngilizce konuşmakta sıkıntılar yaşamam, sanırım ÜDS sınavının işlevi konusunda sizlere bir fikir verecektir.) Özellikle Çinlilerin İngilizce kelimeleri telaffuzda oldukça zorlandıklarını, bir hafta evinde kaldığım Çinli oda arkadaşımın konuşmasından anladım. Tabii bu sanırım New York'a has bir durum. Boston'da, Michigan'da böyle bir manzarayla karşılaşmanız düşük bir ihtimal. Bu arada İspanyolcanın Amerika'da ikinci dil olduğuna dair Türkiye'de duyduğumuz söylencenin doğruluğuna tanık oldum. Alışveriş merkezlerinde tabelalarda hem İngilizce, hem de İspanyolca açıklamalar yer alıyor.

New York şehriyle ilgili yazılmış İngilizce bir kitapta, New York Kabe'ye, New Yorklular da onun etrafında tavaf eden müminlere benzetilmişti. Manhattan'dan, hatta Central Park çevresinden hiç çıkmadan yaşayan insanlar olduğunu, bizim New Yorkerlı yazarlarımızdan Serdar Turgut bir köşe yazısında ifade etmiş. Kabe ve New York?işlevleri farklı da olsa, Dünya'daki milyonlarca insanı kendine çeken bir büyü var ikisinin de.

Aslında bunca dilin bir arada konuşulduğu bir şehir, biz dilciler için bulunmaz bir nimet. Amerika'da dil çalışmalarının bu denli yoğun olmasının bir sebebi de bu olmalı. Her yıl

yaklaşık 50 bin civarında yeni göçmen kabul ediliyor. 35 milyona yakın İspanyolca konuşan Hispanik tabir edilen insan yaşıyor ve bunların bir kısmı kaçak işçi konumunda. Sosyal ve ekonomik boyutu olduğu kadar kültürel boyutuyla da bakıldığında dil araştırmalarının Amerika için önemi daha iyi anlaşılıyor. Bu gezide kendi adıma, yıllardır okuduğum, öğrencilere aktarmaya çalıştığım kimi dil kuramlarını somutlaştırma fırsatı buldum. Koca New York şehri zihnimde adeta bir dil incelemeleri laboratuvarına dönüştü. Bu yüzden Manhattan'da dolaşmaktan, insanlarla konuşmaktan müthiş bir haz aldım.

İnsanların ideolojilerine, inançlarına, kişisel tercihlerine bakılmaksızın, sadece iş performanslarına, ürettiklerine, projelerine odaklı bir akademik ortam mevcut. Ancak burada da kaynayan kazanlar yok değil, bizdeki gibi. Orada tanıştığım akademisyen dostların anlattığına göre, baltaları toprağa gömüp asıl hedef olan projelere odaklanıyorlarmış. Zaten performansa dayalı iş anlayışı, insanların kavga etmesine, dedikoduya zaman ayırmasına, ayak kaydırmasına, siyasetle bilimsel çalışmayı birbirine karıştırmasına imkân vermiyor.

Öğretim üyeleri 5 yıllık bir sürenin sonunda bir yıllık izne ayrılıyorlar. Bir yılın bitiminde bu süre zarfında neler yaptığı komisyon tarafından değerlendiriliyor. Bu değerlendirme sonunda yeterli görülmeyen akademisyenin işine son veriliyor. Kendisini yenileyemeyenlerin barınamayacağı bir ortam burada üniversite ortamı. Öğrenciler doktora yaptıkları üniversitelerde istihdam edilmiyorlar. Başka üniversitelerde çalışmak durumundalar. Üniversiteler liglere göre sınıflandırılıyor. Daha çok proje yapan, daha çok yabancı öğrenci barındıran, daha çok patent alabilen, şirketlerden destek bulabilen, daha iyi akademisyenleri bünyesine katan üniversiteler üst sıralarda yarışıyorlar. Tabii üniversitenin bulunduğu şehir, bu şehrin ekonomik ve kültürel yapısındaki olumlu ya da olumsuz değişimler de üniversitelerin başarısında önemli bir etken. Colombia, New York'ta bir şehir üniversitesi iken Princeton, aynı adlı bir kasabada yer alıyor. İkisi de üniversite liginin en üst sıralarındalar.

Geziden edindiğim izlenimle akademik ortamda iki anahtar kelimenin ön plana çıktığını

söyleyebilirim: Proje ve Rekabet. Proje yürütmek, kimi akademisyen için öğrenci yetiştirmenin bile önüne geçmiş. Üniversiteler kadar, şirketlerin araştırma birimleri de at başı bilimsel araştırmaları destekliyor, akademisyenleri istihdam ediyorlar. Özetle bilimsel düşünce, bilimsel üretim burada baş tacı edilmiş, yeni ve farklı görüş, tasarım, inanç ya da bilimsel düşüncelerin yayılmasına fırsat veriliyor. Bu, Amerikalıların her alanda başarılı oldukları anlamını taşıyor ancak rekabetçi anlayış ve dünyaya geniş açıdan bakabilme becerisi üstünlüklerini perçinliyor.

Amerika'da neredeyse her şey onların tabiriyle biggest (en büyük). Bardaklar, tabaklar, burgerler, arabalar, evler, gökdelenler, yollar...bu aynı zamanda tüketimi artıran bir unsur. Ekonomik sistem daha fazla tüketmeye endekslenmiş. Son otuz yılda Amerikan halkı, New York Times'ın verilerine göre tasarruf etmekten vazgeçiyor. İnsanlar daha çok tüketmek için, daha fazla çalışıyorlar, daha fazla borçlanıyorlar. Günü üçe dörde bölüp farklı işlerde çalışanlar var.

Manhattan'da sıklıkla insanların metroda, otobüste, parklarda hatta yürürken bile kitap ve gazete okuduklarına tanık oldum. New York Halk Kütüphanesi insanların uğrak yerleri arasında. Burada sosyal ve kültürel etkinliklerle insanların kütüphaneye ilgisi artırılmış. Gökdelenlerin ortasında Bryant Park adında bir parkta meşhur bir banka tarafından okuma köşesi açılmış. Yetişkinler ve çocuklar için değişik konularda kitaplar yer alıyor. İsteyen kitabını alıp, parkın bir köşesinde okuyor. Michigan eyaleti Kalamazoo şehrindeki kütüphane de şehrin adeta kültür merkezi haline getirilmiş. Çocuklar için hikaye okuma günleri düzenleniyor. En yeni kitaplar, Cdler, Dvdler üç katlı kubbeli ve aydınlık binanın değişik bölümlerine sıralanmış. İki saati aşmamak kaydıyla İnternet hizmeti de veriliyor.

Bize göre garip ama burada normal olan şeyler de var. İnsanlar kendi dünyalarında yaşıyorlar. Kimse kimsenin ne yapıp ettiğine, nasıl giyindiğine, hangi inancı benimsediğine çok bakmıyor. Kalıpların bir bakıma kırıldığı bir şehir?en çok da Central Park'ta bunu hissediyorsunuz. Belki bu benim hissiyatım ama o parka her gidişimde insanların beni sadece insan olarak algıladıklarına, yaşıma, suretime, düşünce ve inanç

dünyama bakmaksızın iletişim kurduklarına tanık oldum. Türkiye'deki ağır gündemden uzakta burada nefes aldığımı hissettim. Tabii buranın da kendine göre sorunları var. Yalnız doğan, yalnız büyüyen ve yalnız ölen milyonlar...sevgisizlik, acımasız rekabet, aşırı bireysellik, psikolojik bunalımlar, intihar, uyuşturucu, küçük yaşta cinsel birliktelik, kürtaj karşıtlığı, hemcinsiyle evlilik, evrimciler, evrim karşıtlığı, son yıllarda baş gösteren ekonomik bunalımlar, petrol fiyatındaki aşırı artış, enerji maliyetlerindeki yükselme, 11 Eylül 2001 terör saldırısı sonrası gelişen aşırı Amerikan milliyetçiliği...aklınıza gelebilecek her yerde Amerikan bayrakları asılı...Orta Doğulu ya da Müslüman olmak kimi bölgelerde şüpheli konumuna düşürüyor insanları...zenciler, hispanikler...kimi beyazlar için çıban başı...yahudilerin siyasal ve ekonomik hatta akademik hayattaki belirleyiciliğine paralel çok dillendirilemeyen bir anti-semitizm?orta öğretim kurumlarındaki okul bırakanların sayısındaki yükseklik, eğitim krizi...her nasılsa okul öncesi kurumları ve üniversiteler bu krizin dışında kalıyor...40 milyona yakın sigortasız insan, bunların sağlık sorunları?.

New Jersey'de görüştüğüm Türklerin hemen çoğu Türkiye'nin kendilerine yeterince sahip çıkmadığından şikâyetçi. New York Türk günü yürüyüşlerini de, Amerika'da iş kurmuş Türklerin kendilerini tanıttıkları bir ortama dönüştüğü için eleştiriyorlar. Ana dili eğitimi konusunda da sorunları var. Mesela New Jersey'de Fethullah Gülen Cemaatine ait bir okulun dışında eğitim kurumu yok. New York şehrine yakın bulunan New Jersey'deki Patterson semti Türklerin yoğun oturduğu bir yer ancak çoğunluk çocuklarını Amerikan okullarına gönderiyor. Çocuklar İngilizce, İspanyolca ve Türkçe karışımı bir eğitim sürecinden geçiyorlar. Kimi gözlemlerimde çocukların kendi aralarında İngilizce, anne babalarıyla Türkçe konuştuklarına tanık oldum. Adı Türk olup da ana dilini tamamiyle unutmuş Türklere de rastladım. Ayrıca yıllarca burada yaşayıp da çoğunluk Türk mahallesinde kaldığı için doğru dürüst İngilizce öğrenmemiş Türklere de rastladım. Türklerin bir kısmı İngilizce öğrenmek adına çocuklarıyla birlikte kilise okullarına gidiyorlar. Burada Türkiye'de uzun yıllar kalmış kimi Amerikalı kilise görevlilerinin özellikle çocuklara İngilizce öğretirken kendi inançlarını da bir bakıma empoze etmeye çalıştıkları söylenebilir. Akıselim bazı Türkler bu konuya dikkat çektiler. Bir de Türkler arasında ortak bir payda bulmak zor. İdeolojiye ve inanca yönelik parçalanmışlıklar

gördüm. Türkiye'deki ekonomik hayata dair kimi hastalıklarımızı da buraya taşımışız. Amerikalılarla ticaretin bu yönden daha güvenilir olduğu yönünde görüşlerle karşılaştım. Kimi Türkler, Türk devletinin lobi şirketlerine para vermek yerine, buradaki Türklerin sosyal, kültürel ve ekonomik birlikteliğini artırıcı faaliyetlere destek vermesini arzu ediyorlar.

Sözün özü, anlatılacak çok şey var ancak ana başlıklar halinde sizinle özellikle paylaşmak istediğim noktalar bunlar. Akademik anlamda çağı yakalamak için elbette sadece Amerikan gözlüğünü takmak yeterli değil. Belki Hindistan ve Çin penceresinden de bakmalı. Bütün mesele bir ömür boyu kendi gözlüğümüze hapsolmeden, bizi devleştiren sahte aynalardan uzak durarak, kendimizi eleştiri süzgecinden geçirme cesaretini göstererek, duygularımızın değil, aklımızın terazisinde kendimizi tartarak değişik açılardan akademik evreni gözlemleyebilmek...acizane kendi imkânlarımı da zorlayarak benim yapmaya çalıştığı şey de bu.

26 Ağustos 2008 / İstanbul

Mustafa Altun

Önerebileceğim bazı İnternet adresleri:

www.ted.org (Alanında uzman olan insanların kısa sunumlarını içeren video sitesi)

Steven Pinker'e dair siteler:

http://www.ted.com/index.php/talks/steven_pinker_on_language_and_thought.html

(Steven Pinker'in dil ve düşünce ilişkisine dair düşüncelerini sunduğu video)

<http://video.google.com/videoplay?docid=6414563339719117239> (Boş Levha Yalanları adlı video sunumu)

<http://pinker.wjh.harvard.edu/> (Steven Pinker'in resmi sayfası)

http://en.wikipedia.org/wiki/The_Language_Instinct (Dil İçgüdüsü kitabı hakkında)

<http://www.routledge.com/textbooks/0415320216/> (Introducing Electronic Text Analysis, Svenja Adolphs (2006) Bu kitap MIT yayınevi dil bilimi raflarında dikkatimi çekmişti.)

Metin Çözümlemesi ve Dizin Hazırlama Siteleri

<http://micase.umdl.umich.edu/cgi/m/micase/micase-idx?type=revise>

<http://test-tapor.mcmaster.ca/TaporMain/portal/portal>

<http://test-tapor.mcmaster.ca/TaporMain/portal/portal>

<http://www.lextutor.ca/tools/freq/eng/>

http://www.lextutor.ca/concordancers/text_concord/

<http://www.umich.edu/%7Eturkish/unv.html> (ABD'deki Osmanlı ve Türklük araştırma merkezleri listesi)

<http://www.umich.edu/%7Eturkish/ass.html> (ABD'deki akademik bağlamda araştırma kurumları ve dernekleri)

http://www.turkish-media.com/tr/us_organizasyonlar.htm (ABD'deki Türk dernekleri listesi)

http://www.turkish-media.com/tr/us_og_dernek.htm (ABD'deki Türk öğrenci dernekleri listesi)